

Wolność religijna w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku¹ oraz w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 roku² – wybrane problemy

Słowa kluczowe: pozytywna wolność religijna, negatywna wolność religijna, związek wyznaniowy

Źródła wolności religijnej na gruncie Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku

Wolność sumienia i wyznania (dalej: wolność religijna) uważana jest za jeden z fundamentów demokratycznego państwa³. Z tego też względu jej gwarancje znajdują się w najwyższych aktach prawnych większości państw świata. Należy niewątpliwie podkreślić specyfikę tej wolności

1 Dz.U. z 1997 r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.

2 Dz.U. z 1989 r., nr 29 poz. 155 z późn. zm.

3 E. Schwierskott-Matheson, *Wolność sumienia i wyznania w wybranych państwach demokratycznych na przykładzie regulacji Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki, Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, orzecznictwa sądów tych krajów oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Regensburg 2013, s. 24.

o charakterze osobistym, bowiem „dotyczy [ona] aktywności religijno-światopoglądowej i różni się w sposób istotny od innych przejawów działalności ludzkiej”⁴. Na gruncie prawa polskiego wolność sumienia i religii w Konstytucji z 1997 roku została uregulowana w art. 53, który w przeciwieństwie do regulacji zawartych w innych ustawach zasadniczych Europy kontynentalnej oraz aktach prawno-międzynarodowych, odznacza się dużym stopniem szczegółowości. Składa się z siedmiu ustępów nawiązujących m.in. do form uzewnętrzniania religii, prawa rodziców względem dzieci do wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie z przekonaniami, religii, jako przedmiotu nauczania, granicach wolności religijnej oraz tzw. prawa milczenia. Należy zauważyć, iż wiele innych regulacji rangi konstytucyjnej również odnosi się do wolności religijnej. Niewątpliwie najbardziej doniosłym, poza art. 53, jest art. 25 traktujący o wolności sumienia i religii w wymiarze instytucjonalnym. Nawiązuje on do relacji kościołów i związków wyznaniowych z państwem. Za prof. Bogusławem Banaszakiem należy przytoczyć w tym miejscu pięć zasad, które wynikają z art. 25, a są nimi: zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań jednostki, wzajemnego poszanowania niezależności i autonomii państwa oraz kościołów i innych związków wyznaniowych, współdziałania państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, konsensualnej regulacji stosunków pomiędzy państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, w formach odpowiadających ich specyfice⁵. Należy wyraźnie podkreślić, że rola związków wyznaniowych w polskiej Konstytucji jest uregulowana w dwojaki sposób. Z jednej strony są one podmiotami wolności religijnej (obok obywateli, cudzoziemców, apatrydów i dzieci), z drugiej zaś zostały stworzone w celu umożliwienia wiernym kolektywnej formy praktykowania religii, do której odnosi się art. 53 ust. 2. Można więc przyjąć, iż mają one charakter służebny wobec wolności z art. 53⁶.

4 A. Deryng, *Wolność sumienia i wyznania jako problem konstytucyjny w praktyce rzecznika praw obywatelskich w Polsce. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Urzeczywistnianie wolności i przekonań religijnych i praw z niej wynikających*, L. Stadniczeńko, S. Rabcieja (red.), Opole 2012, s. 173.

5 B. Banaszak, *Komentarz do art. 53*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 290.

6 A. Deryng, *Wolność sumienia...*, dz. cyt., s. 175.

Do pozostałych przepisów, odnoszących się do sumienia i wyznania w sposób pośredni, należą m.in. art. 32, 48, 57 i 58. Pierwszy z nich stanowi o równości wszystkich wobec prawa oraz o zakazie dyskryminacji „z jakiegokolwiek przyczyny”, a zatem także z powodu wyznawanego światopoglądu o charakterze religijnym. Natomiast art. 48 w związku z art. 53 ust. 3 zawiera uprawnienie przyznane rodzicom do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami. Konstytucja stanowi, że wychowanie to powinno jednocześnie uwzględniać wolność sumienia i wyznania oraz przekonania małoletniego. Dwukrotne powtórzenie w Konstytucji tego, iż na rodzicach spoczywa nie tylko obowiązek, ale i uprawnienie w zakresie kształtowania dziecka w znaczeniu moralnym i światopoglądowym stanowi niewątpliwie formę podkreślenia doniosłości tego faktu. Jednocześnie pozostawia się opiekunom pełną swobodę w tej materii. Ustrojodawca zaznacza jedynie, że wychowanie ma uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, jak i wolność religijną małoletniego. Wydaje się jednak, iż przepisy te nie pełnią w praktyce zbyt dużej roli limitacyjnej lub nakładającej na rodziców konkretne obowiązki.

Następnie, w art. 57 została zagwarantowana wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich, w art. 58 zaś wolność zrzeszania się. Z tych uprawnień mogą korzystać także wierzący, chcąc manifestować swoją wiarę lub biorąc udział w obrzędach religijnych, jak np. procesja w Boże Ciało, piesze pielgrzymki, Droga Krzyżowa odprawiana na ulicach osiedli i miast. Jednocześnie zagwarantowano możliwość organizacji wszelkiego rodzaju imprez bądź happeningów o charakterze ewangelizacyjnym.

Wolność religijna w świetle ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 roku

Uszczegółowienie materii charakteryzowanej wolności następuje w drodze aktów niższego rzędu. Głównym aktem normatywnym rozwijającym przedstawione uregulowania konstytucyjne jest przede wszystkim ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 roku. Z uwagi na fakt, iż odnosi się ona do wszystkich osób fizycznych bez względu na przynależność wyznaniową, jak i osób prawnych, w tym także kościołów, wydaje się, iż jest to uregulowanie o szczególnym znaczeniu dla wolności religijnej.

Pomimo iż ustawa z 1989 roku została uchwalona jeszcze w PRL-u, utrzymano ją w mocy po przełomie w 1989 roku oraz po wejściu w życie obecnie obowiązującej Konstytucji z 1997 roku. Jak stwierdza Paweł Sobczyk, katalizatorem zmian w latach 80. XX wieku było „przede wszystkim osłabienie władzy państwowej, która po strajkach sierpniowych 1980 r. przystąpiła na nowo do rozmów z Kościołem, uznając w nich partnera i pośrednika między władzą i opozycją”⁷. Można zatem wnioskować, że to właśnie dzięki aktywnej postawie Kościoła Katolickiego w okresie transformacji ustrojowej doszło do wypracowania korzystnych uregulowań nie tylko dla samego Kościoła, ale także dla wszystkich pozostałych związków wyznaniowych, które uzyskały nowe, niewzruszalne podstawy dla swojej działalności.

W ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania zauważa się szereg niespójności na poziomie semantycznym, a miejscami także rozbieżności względem uregulowań konstytucyjnych. Już sama nazwa ustawy odnosi się do gwarancji, której Konstytucja z 1997 roku nie zna, a mianowicie do „wolności sumienia i wyznania”. Najwyższy akt prawny gwarantuje zaś „wolność sumienia i religii”. Podczas, gdy sumienie podlega ochronie w dwóch wyżej wymienionych aktach, taka różnica na poziomie semantycznym między wyznaniem, a religią jest już znaczna i stanowiła oś debaty zarówno w doktrynie polskiej, jak i innych państw europejskich. Tę niekonsekwencję należy jednak usprawiedliwić faktem wspomnianego wcześniej utrzymania ustawy w mocy, pomimo transformacji ustrojowej. W Konstytucji PRL-u z 1952 roku znajdowała się formalna gwarancja „swobody sumienia i wyznania” właśnie. Po 1989 roku, ze względu na konieczność szybkiej reakcji ustawodawcy na zaistniałe zmiany w obszarze gospodarczym i politycznym, kwestie dotyczące regulacji wolności religijnej zostały w pewien sposób „zepchnięte” na drugi plan i stąd ta nieścisłość znajduje się do dzisiaj w polskim porządku prawnym. Ponadto, art. 1 ustawy stanowi o zapewnieniu „każdemu obywatelowi” wspomnianej wolności. Aktualna Konstytucja gwarantuje jednak swobodę sumienia i religii „każdemu”. Wydaje się, że należy opowiedzieć się za szerszym nakreśleniem kręgu osób uprawnionych do korzystania z tej wolności, chociażby ze względu na wzrastający przepływ obywateli

7 P. Sobczyk, *25. rocznica majowych ustaw wyznaniowych z 1989 r.*, <http://leka.pl/wydarzenia/komentarze/x78594/rocznica-majowych-ustaw-wyznaniowych-z-r/>, dostęp: 20 maja 2014.

rozmaitych państw w globalizującej się Europie, jak i na świecie. Ponadto, pod pojęciem „każdy” rozumie się nie tylko osoby fizyczne, ale także prawne, które są także „beneficjentami” wolności religijnej. Dopiero art. 7 stanowi o możliwości korzystania z wolności sumienia i wyznania przez cudzoziemców i apatrydów przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na równi z obywatelami polskimi.

Należy zauważyć, iż art. 1 ust. 3 ustawy zawiera istotną gwarancję podkreślającą równość wszystkich osób wierzących „w życiu państwowym, politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym”. Jest to regulacja o dużym znaczeniu z punktu widzenia medialnych konfliktów, w których częstym argumentem osób nieopowiadających się za żadnym z systemów religijnych jest predestynacja chrześcijan, a zwłaszcza katolików, zarówno w prawie, jak i w różnych innych obszarach życia. Przepis ten zapewnia jednak wszystkim równość w prawie oraz łączy się z konstytucyjnym zakazem dyskryminacji oraz jego ustawowym rozwinięciem wyrażonym w art. 6 ustawy stanowiącym, iż nikt nie może być dyskryminowany bądź uprzywilejowany z powodu religii lub przekonań w sprawach religii.

Art. 2 ustawy zawiera natomiast otwarty katalog form urzeczywistniania wolności religijnej. Stanowi rozwinięcie egzemplifikacji uprawnień konstytucyjnych zawartych w art. 53 ust. 2. Należą do nich: tworzenie wspólnot religijnych, uczestnictwo w obrzędach oraz wypełnianie obowiązków religijnych, obchodzenie świąt, przynależność do wspólnot religijnych, głoszenie religii lub przekonań, wychowanie dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami, prawo zachowania milczenia w sprawach religijnych, utrzymywanie kontaktów ze współwyznawcami określonej religii, korzystanie ze źródeł informacji na temat religii, wytwarzanie przedmiotów niezbędnych do uprawiania kultu i praktyk religijnych, wybór stanu duchownego lub zakonnego, zrzeszanie się w organizacjach świeckich w celu realizacji zadań wynikających z wyznania bądź światopoglądu oraz otrzymanie pochówku zgodnie z wyznawanymi zasadami religijnymi lub przekonaniami.

Następnie, art. 3 doprecyzowuje możliwe formy uzewnętrzniania religii, a także okoliczności, ze względu na które wolność religijna może zostać ograniczona. Art. 3 ust. 2 stanowi, iż korzystanie z wolności religijnej nie może prowadzić do uchylania się od wykonywania obowiązków publicznych nałożonych w drodze ustawy. Może tu chodzić np. o płacenie podatków, z których współfinansowane są przez państwo pewne

przedsięwzięcia nie do pogodzenia z sumieniem bądź założeniami religii uprawnionego, jak np. metoda *in vitro*. Art. 3 ust. 3 odnosi się natomiast do odmowy służby wojskowej z bronią w ręku ze względu na przekonania i skierowanie do odbycia służby zastępczej. Ze względu jednak na zawieszenie obowiązkowego poboru do wojska w 2008 roku regulacja ta powinna zostać znowelizowana.

Art. 8–18 ustawy regulują kwestię stosunku państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych, stanowiąc jednocześnie rozwinięcie art. 25 Konstytucji oraz pięciu wspomnianych wyżej zasad wynikających z tego uregulowania, a zwłaszcza zasady konsensualnej regulacji stosunków państwa ze związkami wyznaniowymi. Art. 9 wymienia gwarancje wolności sumienia i wyznania w stosunkach państwa z kościołami i związkami wyznaniowymi. Należą do nich: oddzielenie ich od państwa (chodzi tu o tzw. separację instytucjonalną) oraz brak podporządkowania któregośkolwiek z tych podmiotów drugiemu. Następnie, swoboda wypełniania przez kościoły i inne związki wyznaniowe funkcji religijnych, która wiąże się z ich autonomią i możliwością samodzielnego regulowania wewnętrznych spraw związanych np. z kultem lub szerzeniem wiary. Ostatnią z gwarancji jest równouprawnienie wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych bez względu na formę uregulowania ich sytuacji prawnej. Kościół Katolicki wykazuje się największą aktywnością w państwie pośród wszystkich związków wyznaniowych i z tego też względu korzysta z gwarantowanych swobód w najpełniejszym zakresie. Nie oznacza to więc jego uprzywilejowania, lecz wynika z urzeczywistnienia przysługujących mu praw.

Art. 10 ustawy rozwija art. 25 ust. 2 Konstytucji stanowiący o bezstronności i neutralności religijnej, światopoglądowej i filozoficznej państwa. Przepis ustawowy reguluje kwestię „neutralności w sprawach religii i przekonań”, jednakże wydaje się, iż ta niekonsekwencja terminologiczna nie jest w praktyce istotna. Art. 10 ust. 2 doprecyzowuje, iż państwo i państwowe jednostki organizacyjne nie dotują i nie subwencjonują kościołów i innych związków wyznaniowych. Wszelkie wyjątki od tej zasady mają być wprowadzone w drodze ustawowej, a zatem w demokratycznej procedurze.

Art. 13 ustawy reguluje kolejną ważną kwestię z zakresu stosunków państwo – związek wyznaniowy. Dotyczy bowiem spraw majątkowych. Otóż majątek i przychody tych podmiotów podlegają, w myśl ustawy, obowiązującym przepisom podatkowym z wyjątkami określonymi

w odrębnych ustawach. Art. 13 ust. 2 stanowi o zwolnieniu od opodatkowania z tytułu przychodów z działalności niegospodarczej. W tym zakresie wspólnoty wyznaniowe nie są objęte obowiązkiem prowadzenia dokumentacji wymaganej przez przepisy prawa podatkowego. W art. 13 ust. 5 zostają wymienione okoliczności, które zwalniają osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych z opodatkowania dochodów, w takiej części, w jakiej zostały przeznaczone w roku podatkowym lub w roku po nim następującym, na cele kultowe, oświatowo-wychowawcze, naukowe, kulturalne, działalność charytatywno-opiekuńczą, punkty katechetyczne, konserwację zabytków oraz na inwestycje sakralne i kościelne, których przedmiotem są punkty katechetyczne i zakłady charytatywno-opiekuńcze, jak również remonty tych obiektów. Art. 13 ust. 6 i 7 także dotyczą kwestii opodatkowania: chodzi o świadczenia na fundusz gminny oraz o należności celne za towary przeznaczone na cele charytatywno-opiekuńcze i oświatowo-wychowawcze itp.

Art. 16 stanowi o zasadzie współdziałania kościołów i innych związków wyznaniowych z państwem. Odnosi się do współpracy w kwestiach takich, jak: zachowanie pokoju, kształtowanie warunków rozwoju kraju oraz zwalczaniu patologii społecznych. Ponadto dla wyżej wymienionych celów mogą zostać stworzone stałe formy współdziałania, o których ustawodawca wspomina w art. 16 ust. 2.

Art. 17 reguluje zaś kolejny obszar współpracy stwierdzając, że „państwo współdziała (...) w ochronie, konserwacji, udostępnianiu i upowszechnianiu zabytków architektury, sztuki i literatury religijnej, które stanowią integralną część dziedzictwa kultury”. Należy zatem zauważyć bardzo szeroki wachlarz dziedzin, w których dochodzi do kooperacji między związkami wyznaniowymi a państwem. Wymienienie obiektów kultury związanych z religią, a następnie nazwanie ich „integralną częścią dziedzictwa kultury” stanowi o dużej doniosłości i roli współpracy podmiotów w tym obszarze.

Art. 19–29 ustawy zawierają przepisy o działalności własnej kościołów i innych związków wyznaniowych. Wynika z nich zasada wzajemnego równouprawnienia w zakresie korzystania ze swobody pełnienia funkcji religijnych. Art. 19 ust. 2 stanowi egzemplifikację działań, które mogą podejmować wspólnoty religijne. Należą do nich m.in.: określenie doktryny religijnej, dogmatów, zasad wiary, świąt, obrzędów, liturgii, organizowanie kultu, udzielanie posług religijnych, realizowanie inwestycji sakralnych, korzystanie ze środków masowego przekazu, prowadzenie

działalności oświatowo-wychowawczej i charytatywnej (na tej podstawie mogą działać np. ośrodki pomocy sióstr zakonnych), powoływanie i członkostwo w krajowych i międzynarodowych organizacjach międzykościelnych i międzywyznaniowych.

Art. 20 stanowi o możliwości nauczania religii i wychowywania religijnej dzieci i młodzieży zgodnie z wyborem dokonany przez ich rodziców i opiekunów prawnych, o czym stanowią także art. 53 ust. 3 i art. 53 ust. 4 Konstytucji RP. Nasuwa się pytanie o granicę między realizacją tego konstytucyjnego uprawnienia a zasadą neutralności i świeckości państwa, a przez to również szkół publicznych. Otóż bezstronność oświaty w tej materii wyraża się w fakultatywności zajęć z religii, a zatem braku zakazu uczęszczania na nie⁸. Ponadto, zgodnie z art. 20 ust. 2 ustawy, nauczanie religii dzieci i młodzieży jest wewnętrzną sprawą kościołów i związków wyznaniowych i odbywa się w pomieszczeniach udostępnianych na ten cel przez osobę uprawnioną do dysponowania nimi. Kolejnym przejawem świeckości państwa jest nienasycenie programów nauczania treściami religijnymi⁹. Nauczanie religii w szkołach i przedszkolach publicznych może odbywać się na zasadach określonych w odrębnej ustawie (art. 20 ust. 3 zd. 2). Ponadto, na dyrektora szkoły został nałożony obowiązek zatrudnienia nauczyciela określonej religii, jeśli chęć brania udziału w lekcjach zadeklarowało co najmniej siedmiu uczniów¹⁰. W wyjątkowych przypadkach istnieje także możliwość organizacji takich zajęć dla grupy mniejszej niż siedem osób¹¹. W warunkach polskich nauczanie religii chrześcijańskiej nie stanowi więc aktu dyskryminacji uczniów innych wyznań, lecz deklarację dotyczącą chęci przybliżania prawd właśnie tej wiary, bo tylko i wyłącznie z oświadczeń opiekunów dzieci wynika obowiązek zatrudnienia katechety. Osobnym zagadnieniem jest umieszczanie oceny końcowej z lekcji religii bądź etyki na świadectwie szkolnym. Taki proceder mógłby potencjalnie godzić w prawo milczenia, wynikające z art. 53 ust. 7 Konstytucji RP i stanowiące, że nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Za sprawą małżeństwa agnostyków z Polski, państwa Grzelak, kwestią tą w 2010 roku zajął się Europejski Trybunał Praw Człowieka.

8 A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008, s. 161.

9 Tamże.

10 Tamże.

11 Tamże.

W przedmiotowej sprawie syn państwa Grzelak nie uczęszczał na lekcje religii w szkole podstawowej. W takiej sytuacji szkoła powinna umożliwić uczniowi w tym czasie pobieranie zajęć z etyki. Do tego nie doszło. W czasie, kiedy inne dzieci uczestniczyły w religii, syn państwa Grzelak przebywał w innych pomieszczeniach placówki szkolnej (np. w bibliotece). Rodzice skarżyli się nie tylko na fakt niezorganizowania synowi osobnych zajęć, ale także na to, że świadectwo syna zawierało jedynie przekreślenie w polu przy przedmiocie z religii/etyki. Wskazali w skardze, że syn musiał dwukrotnie zmieniać szkołę z uwagi na dyskryminację oraz fizyczną i psychiczną przemoc ze strony współuczniów. Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że „jednostki nie powinny być zobowiązane przez władze publiczne do ujawniania swojej religii lub wyznania, ani także nie mogą być stawiane w sytuacji, z której można wywieść, kto ma jakie poglądy”¹². W przypadku braku oceny na świadectwie z przedmiotu religia/etyka dochodzi do tego w sposób oczywisty. Widać zatem, iż problem nauczania bądź jego braku w polskich szkołach publicznych nie jest rozwiązany w sposób całościowy i należy zastanowić się nad potencjalnymi sposobami wyważenia relacji pomiędzy prawem do milczenia, a możliwością uczęszczania na lekcje etyki bądź religii, co wiąże się z wykazaniem oceny z tego przedmiotu na świadectwie szkolnym. Art. 25 ustawy wyszczególnia możliwe formy udziału kościołów i związków wyznaniowych w zakresie wydawania prasy, książek, druków, zakładania i posiadania wydawnictw oraz znaków poligraficznych. Podmioty te podlegają w tym zakresie powszechnie obowiązującym przepisom. Ponadto, mają prawo do organizacji własnego kolportażu prasy (art. 25 ust. 2). Dla wymienionych celów mogą otrzymywać w formie darowizny maszyny, urządzenia, materiały poligraficzne i papier. Mogą emitować także w radiu i telewizji programy religijno-moralne, społeczne i kulturalne na podstawie odrębnych porozumień z jednostkami publicznej radiofonii i telewizji.

Art. 27 ustawy stanowi natomiast klauzulę, która nakłada na kościoły i związki wyznaniowe obowiązek przestrzegania przepisów służących ochronie bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia i moralności publicznej, władzy rodzicielskiej, albo podstawowych praw i wolności innych osób. Należy mieć na uwadze, że kościoły i związki religijne, ciesząc się znacznym zakresem autonomii, mają wspomniany już charakter wtórny wobec wolności religijnej jednostek. Ich działalność ma w swoim

¹² Skarga do ETPCz nr 7710/02 z dnia 16 czerwca 2010 r.

zamiarze stanowić dążenie do realizacji uprawnień podmiotów uprawnionych na podstawie art. 53 ust. 1 Konstytucji, które zostały wymienione zarówno w art. 53 ust. 2 Konstytucji, jaki i w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

Podsumowanie

Należy postulować, by wolność religijna nie była utożsamiana wyłącznie z możliwością korzystania z dostępnych konstytucyjnie i ustawowo form wyznawania, szerzenia wiary i jej praktykowania, ale także ze swobodą nieutożsamiania się z żadnym wyznaniem, niekorzystania z obrzędów religijnych i nieujawniania swoich przekonań zarówno religijnych, jak i światopoglądowych. Te uprawnienia wynikają z tzw. negatywnej wolności religijnej, która paradoksalnie jest immanentnie złączona z jej wolnością w znaczeniu pozytywnym. Granice między nimi stanowią w praktyce największy problem, przed którym stoją nie tylko sądy w Polsce, ale także sądy innych państw, w których uprawnieni domagają się wzajemnej tolerancji i nieingerowania w najbardziej prywatne i intymne sfery życia takie, jak sumienie, religia czy światopogląd.

Bibliografia

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Komentarz*, Warszawa 2012.
- Banaszak B., Leśniak N., *Pozycja religii w obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, [w:] *Urzeczywistnianie wolności i przekonań religijnych i praw z niej wynikających. Ekumenizm i integracja*, S.L. Stadniczeńko, S. Rabejka (red.), Opole 2012.
- Deryng A., *Wolność sumienia i wyznania jako problem konstytucyjny w praktyce rzecznika praw obywatelskich w Polsce. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Urzeczywistnianie wolności i przekonań religijnych i praw z niej wynikających*, L. Stadniczeńko, S. Rabejka (red.), Opole 2012.
- Mezglewski A., Miształ H., Stanisz P., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008.
- Schwierskott-Matheson E., *Wolność sumienia i wyznania w wybranych państwach demokratycznych na przykładzie regulacji Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki, Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec i Europejskiej Konwencji*

*Praw Człowieka, orzecznictwa sądów tych krajów oraz Europejskiego Trybunału
Praw Człowieka, Regensburg 2013.*

ABSTRACT

OLGA HAEUB

Religious freedom in Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997 and Act on the Guarantees of the Freedom of Conscience and Faith of 17 May 1989 – selected issues

In present democratic countries freedom of religion is recognized as one of the most fundamental human rights. In Polish legal system both constitutional and statutory regulations concerning religious freedom are relatively broad.

In this paper the author presents a synthetic analysis of regulations corresponding to title freedom (Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997 and Act on the Guarantees of the Freedom of Conscience and Faith of 17 May 1989) and its' two forms: positive and negative freedom of religion.